

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ
ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 23–24 травня 2019 року)

У двох частинах

Частина 1

Суми
Сумський державний університет
2019

широких верств населення до участі в управлінні економікою, а також умови для придбання населенням акцій підприємств управління ними, тощо. Має бути здійснена деолігархізація. Не можна визнати нормальною концентрацію виробництва в руках обмеженого кола осіб в Україні. В 2017 р. чисті активи трьох найбагатших українців перевищували 6 % ВВП, що в 4 рази більше, ніж в США (1,4 %).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кістяківський Б.О. Вибране [Текст] / Б. О. Кістяківський ; упоряд. Л. П. Депенчук ; ред. В. Ф. Жмир [та ін.]. – К.: Абрис, 1996. – 512 с. – (Бібліотека часопису «Філософська і соціологічна думка») (Українські мислителі).
2. Туган-Барановський М.І. Політична економія: курс популярний / М.І. Туган-Барановський; АН України, Ін-т економіки. – Київ: Наук. думка, 1994. – 261, [2] с.: портр.
3. Идеология международной социал-демократии в период между двумя мировыми войнами [Текст] / АН СССР; отв. ред.: А.С. Черняев, А.А. Галкин. – Москва: Наука, 1984. – 294, [2] с.
4. Каутський К. Тероризм и коммунізм // Демократія и соціалізм: фрагменти работ разных лет. – М.: Знание, 1991. – 63 с.
5. Декларация принципов Социалистического Интернационала (1989 г.) (Стокгольмская декларация) // Медведчук В.В. Дух и принципы социал-демократии: украинская перспектива. – К.: Основні цінності, 2000. – 214 с.

ПРОБЛЕМАТИКА УНІФІКАЦІЇ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ФОРМ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ

Сухонос В. В.

*д.ю.н., професор, завідувач кафедри КППІДП ННІ права
Сумського державного університету*

Питання щодо диференціації існуючих на сьогодні основних форм правління є достатньо складним. Так, республіканська форма правління зазвичай поділяється на президентські, парламентські і змішані республіки. Саме їх В. Шаповал визначає як основні, водночас виділяючи різновиди, «які можна класифікувати окремо від основних» [6]. Така точка зору, на нашу думку, є не зовсім коректною, адже дозволяє припустити, що, поряд з основними, можуть існувати ще й якісь інші, неосновні, республіканські форми.

Є й інші проблеми, які пов'язані з відсутністю чіткої уніфікації правничої термінології, що використовується при описанні основних форм правління.

Задля надолуження означеної проблематики слід звернутися як до історичного досвіду, так і до праць російських державознавців та класиків політичної філософії.

Так, відомий дослідник інституту президентства М. Сахаров пропонує, замість достатньо поверхневої категорії «вид республіки» чи «різновид республіки», що, по-суті, буде означати «вид правління» чи «різновид правління», уживати термін «система правління». При цьому він наголошує на існуванні президентської та парламентської систем правління [3, с. 8].

Найважливішою ж рисою усіх цих систем республіканського правління є той факт, що вищі органи державної влади формуються народом, а отже президентські, парламентські та змішані республіки слід розглядати як демократичні. Однак далеко не всі республіки фактично є демократичними: в деяких з них навіть формально вищі органи державної влади формуються елітами, а тому вони могли б розглядатися як аристократичні. Але на сьогодні демократія розглядається як форма політичного режиму, а аристократія ототожнюється з якимось дворянством. Саме тому усі республіки було б доцільно поділити на поліархічні¹ та олігархічні², додавши до них ще й автархічні³.

Зазначені категорії виділяли ще мислителі епохи Просвітництва. Зокрема, І. Кант виділяв такий елемент правління, як форму панування, наголошуючи на існуванні таких трьох її різновидів: автократія, аристократія і демократія [1, с. 16]. Незадовго до цього Ш. Л. Монтеск'є проаналізував природу правління і висунув ідею існування образів правління: республіканського, монархічного та деспотичного [2, с. 169].

На нашу думку, поєднавши ідеї Монтеск'є та Канта, ми можемо запропонувати поділ усіх форм правління на **образи правління** – категорію, що відображає особливості реалізації суверенних прав. В умовах монархії можна виділити два образи правління: необмежену монархію (суверенітет неподільно належить монарху) та обмежену монархію (суверенітет належить монарху, але його реалізація обмежується певними нормами та процедурами). В умовах республіки поєднання форми панування І. Канта з образами правління Ш. Л. Монтеск'є утворює три образи правління: автархічна республіка (суверенітет належить одній обраній особі, яка формує органи державної влади), олігархічна республіка (суверенітет належить групі осіб чи соціальному прошарку, які формують органи державної влади) та поліархічні республіка (суверенітет належить

¹ Поліархія – правління багатьох.

² Олігархія – правління небагатьох.

³ Автархія – правління одного.

народу, який утворює громадянське суспільство і формує органи державної влади) [5, с. 21]. Образи ж правління поділяються на системи правління.

Інша класифікація передбачає поділ усіх форм правління на типи правління. Категорія «тип правління», по суті, перекликається із категорією «тип держави» – сукупністю найбільш загальних і стійких рис і ознак держави, що притаманні певному етапу історичного розвитку. Отже, за аналогією із типом держави, **тип правління** – це сукупність найбільш загальних і стійких рис монархії або республіки, що притаманні певному етапу історичного розвитку означених форм правління. При цьому, монархічна форма правління знає три типи: архаїчну монархію (була притаманна для стародавнього світу і означала будь-яке єдиновладдя, незалежно від організаційного статусу монарха), класичну монархію (була притаманна для епохи Середньовіччя і означала лише спадкове єдиновладдя) та конституційну монархію (розпочинається після Великої Французької буржуазної революції і триває донині), яка передбачає закріплення конституцією порядку формування і функціонування монаршої влади. Водночас республіканська форма правління знає лише два типи: архаїчну республіку (була характерною для стародавнього світу і Середньовіччя) та конституційну республіку (розпочинається після 1787 р. і триває донині). На нашу думку, означений поділ фактично відкидає існування так би мовити «класичної республіки»⁴. Проте це є абсолютно коректним, адже «міські республіки» Середньовіччя практично були аналогом давньогрецьких полісів та Римської республіки. Щодо конституційної республіки, то цей тип правління виникає із появою інституту президентства, який закріплюється в конституціях світу. Фактично, саме з кінця XVIII ст. відбувається рух до сучасного типу держави – конституційного, що поступово знаходить своє відображення і в політичній свідомості провідних верств суспільства. Як цілком слушно зазначав з цього приводу основоположник оригінальної доктрини п'яти влад доктор Сунь Ятсен: «За останні десять-дванадцять років розвиток політичної думки в світі йшов у бік конституційного правління» [4, с. 641]. На початку XX ст. конституційне правління стає тим ідеалом, до якого починають прагнути національні еліти. Наприкінці XX ст. воно стає абсолютно домінуючим типом правління.

Питання співвідношення «типу правління» та «образу правління» розкривається виключно з урахуванням того факту, що образ правління поділяє монархію або республіку на системи правління. Саме останні багато в чому класифікуються з урахуванням типу правління.

Щодо республіки, то автархічний образ правління знає автократичну та монократичну системи правління. При цьому автократична система припускає ситуацію,

⁴ За аналогією із «класичною монархією».

коли автарх, окрім визнаного статусу вождя, займає якусь державну посаду⁵. В умовах же монархічної республіки автарх є лише вождем, але якихось державних посад не займає⁶. Серед олігархічних республік найбільш відомими є теократичні (Іран), аристократичні (Венеція), партократичні (СРСР) та мілітократичні (Чилі в період правління А. Піночета) системи. Щодо поліархічних республік, то вони існували як за архаїчного⁷, так і за конституційного типу правління. В останньому випадку виділяються президентські (США, Кіпр, Індонезія), парламентські (ФРН, Індія, Кабо-Верде) та змішані (Франція, Росія, Україна) системи республіканського правління.

При цьому, за конституційного типу правління під системою правління слід розуміти особливості реалізації владних повноважень глави держави з урахуванням його взаємодії з урядом та вищими представницькими органами [5, с. 24].

Таким чином, проблематика уніфікації правничої термінології в контексті диференціації форм державного правління повинна спиратися як на поняття образу та системи правління, так і на категорію «тип правління». Лише за цього уявляється можливим повністю сформулювати цілісну концепцію форми правління та її різновидів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кант И. К вечному миру. Философский проект; [пер. с нем. А. В. Гулыги]. *Сочинения*: в 8 т. Москва: Чоро, 1994. Т. 7. С. 5–56.
2. Монтескье Ш. Л. О духе законов. *Избранные произведения*. Москва: Ин-т философии АН СССР, 1955. С. 159–730.
3. Сахаров Н. А. Институт президентства в современном мире. Москва: Юрид. лит., 1994. 176 с.
4. Сунь Ятсен. Конституция пяти властей. *Избранные произведения*. Москва: Наука, 1985. С. 641–656.
5. Сухонос В. В. Державне правління: еволюція сучасних форм. Суми: Університетська книга, 2013. 310 с.
6. Шаповал В. М. Республіка. *Юридична енциклопедія*: у 6 т. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5: П–С. С. 297.

⁵ Наприклад, А. Гітлер був не лише фюрером німецької нації, а й рейхсканцлером Германської імперії.

⁶ Прикладом такого автарха-монарха був полковник М. Каддафі в Лівії.

⁷ Афіни, Флоренція, Новгород, Псков.